

บทบาทคริสตจักรนิกายรัสเซียนออร์โธดอกซ์ในกระแสความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และกรณีศึกษาประเทศไทย

The roles of the Russian Orthodox Church in international relations
and a case study with Thailand

จิราพร ร่วมพงษ์พัฒน์
Jiraporn Ruampongpatana

อาจารย์ ดร.ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Lecturer, D.A.Department of History, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

ได้รับ 28 กพ.65 แก้ไข 25 พค. 65 อนุมัติให้ตีพิมพ์ 31 พค. 65

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยหัวข้ออิทธิพลคริสตจักรนิกายรัสเซียนออร์โธดอกซ์ในสังคมพหุวัฒนธรรมไทยกรณีศึกษาเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ขอบเขตงานแบ่งออกเป็นเชิงเวลาและเชิงพื้นที่ โดยเชิงเวลาเป็นการสำรวจข้อมูลความเป็นมาของศาสนาคริสต์นิกายออร์โธดอกซ์สำหรับเชิงพื้นที่เป็นการสำรวจข้อมูลศาสนจักรคริสต์ออร์โธดอกซ์กับบทบาทต่างประเทศ การแพร่หลายในต่างประเทศ รวมถึงการเข้ามายังประเทศไทยโดยมีวัตถุประสงค์ 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านการต่างประเทศ ด้านการบูรณาการการวิเคราะห์อิทธิพลศาสนาคริสต์นิกายรัสเซียนออร์โธดอกซ์กับประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบร่วมกับสองมิติที่กล่าวไป ผลการวิจัยในบทความนี้พบว่าจากวัตถุประสงค์ที่มองถึงมิติประวัติศาสตร์ถือเป็นพื้นฐานสำคัญในบทบาทเชิงนโยบายต่างประเทศของรัสเซียปัจจุบันตามวัตถุประสงค์มิติการต่างประเทศอันเนื่องจากรัฐบาลรัสเซียได้มีการนำคริสตจักรนิกายรัสเซีย-ออร์โธดอกซ์กลับมาใช้เป็นกลไกทางอำนาจอ่อน (Soft Power) กับนโยบายต่างประเทศของรัสเซียปัจจุบันผ่านแนวคิดโลกรัสเซียหรือรัสเซียมิร์ (Russkiymir) ที่ส่งผลต่อการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและเชื่อมโยงกับความเป็นสังคม วัฒนธรรม รวมถึงเศรษฐกิจและการเมือง ตามวัตถุประสงค์มิติการบูรณาการ กล่าวคือ รัสเซียมีปมหลังในแนวคิดสลาฟนิยม (Slavophiles) ที่ยึดมั่นถือนั่นในคริสตจักรนิกายออร์โธดอกซ์ ส่งผลต่อการเป็นกลไกปฏิรูปด้านจิตวิญญาณของรัสเซีย สัมพันธ์ไปสู่การส่งออกอารยธรรมรัสเซียเพื่อการมีอิทธิพลและรักษาผลประโยชน์ของชาติ ผ่านวัฒนธรรม ศาสนา ความคิดและภาษารัสเซีย และถือว่าเป็นแขนงคล้ายกลไกทางการทูต ที่มีผลต่อการปฏิสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มอดีตสหภาพโซเวียต ซึ่งประเทศไทยเองแม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในกลุ่มเกี่ยวพันโดยตรง แต่ก็เลี่ยงไม่ได้กับความสัมพันธ์ด้านศาสนาในความสัมพันธ์ระหว่างไทยและรัสเซีย คริสตจักรออร์โธดอกซ์รัสเซียในประเทศไทยมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางแห่งจิตวิญญาณสำหรับชาวรัสเซียที่สัมพันธ์กับสังคมออร์โธดอกซ์แห่งรัสเซียอย่างมีพลวัต

คำสำคัญ : รัสเซียนออร์โธดอกซ์, อำนาจอ่อน, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

Abstract

This research article is part of a study of the influence of the Russian Orthodox Church on Thai multicultural society in the Bangkok area. The scope of work is divided into temporal and spatial. Chronology is an overview of the history of Orthodox Christianity, for which it is an overview of the Orthodox Church and its role abroad and dissemination abroad, including entry into Thailand with three goals: history, foreign affairs, the integration aspects in the analysis of the influence of Russian Orthodox Christianity and the issues of constituent elements in the two dimensions mentioned above. The results of the research presented in this article show that historical goals are the fundamental importance for the role of Russia's current foreign policy in foreign affairs in connection with the adoption of the Russian Orthodox Church by the Russian government. Orthodox is used as a soft power for the current Russian foreign policy through the concept of the Russian World, which affects the conduct of international relations and is associated with social, cultural, economic, and political the integration dimensions, that is, Russia has roots in Slavism (Slavophiles) who adhere to Orthodox Christianity, as a result, this has become a mechanism of Russian spiritual reform. The attitude towards the export of Russian civilization influences and supports national interests through culture, religion, thinking, and the Russian language. It is considered an offshoot, as a diplomatic mechanism that affects interaction with foreign countries, especially with the post-Soviet countries, with which Thailand itself, although not directly related to the group, inevitably has religious ties in relations between Thailand and Russia. The Russian Orthodox Church in Thailand serves as a spiritual center for the Russian people in a dynamic relationship with the Russian Orthodox Diocese.

Keywords: Russian Orthodox, Soft Power, International Relations

ปูมหลังคริสตจักรนิกายรัสเซียออร์ทอดอกซ์

ประวัติศาสตร์ศาสนาคริสต์ปรากฏขึ้นในประเทศอิสราเอล และเผยแผ่ไปในยุโรป กลายเป็นศาสนาประจำอาณาจักรโรมัน ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 จากนั้นได้แพร่หลายออกไปทั่วโลกในยุคอาณาจักรนิกม นับแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา คริสต์ศาสนาได้เข้ามาในยุคจักรวรรดินิยมของชาติมหาอำนาจที่ล่าอาณานิคม อันเป็นการแผ่ขยายดินแดนและแสวงหาทรัพยากรให้กับประเทศของตน ศาสนาคริสต์แบ่งออกเป็น 3 นิกาย (Denomination) (Московский Патриархат, 2008) คือ

นิกายโรมันคาทอลิก หรือ คาทอลิก เนื่องมาจากใช้ภาษาละตินเป็นหลัก (เป็นนิกายสายอนุรักษ์นิยมในศาสนาคริสต์ตะวันตก) มีพระสันตะปาปา เบเนดิกต์ ที่ 16 เป็นประมุขสูงสุด เป็นองค์ที่ 265 และมีพระคาร์ดินัล พระสังฆราช พระสงฆ์ นักบวช ปกครอง และเผยแผ่ศาสนา และมีศูนย์กลางที่กรุงโรม มีคณะนักบวชทั้งชายและหญิง ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อทำตามวัตถุประสงค์ของแต่ละคณะ

นิกายออร์ทอดอกซ์ (เป็นนิกายสายอนุรักษ์นิยมในศาสนาคริสต์ตะวันออก¹) ส่วนใหญ่จะยึดพิธีกรรมแบบดั้งเดิม ใช้ภาษากรีก ส่วนใหญ่อยู่ในรัสเซีย กรีก มีผู้นำสูงสุดของแต่ละประเทศ เรียกว่า พระอัยกา (Patriarch) เช่น พระอัยกาแห่งรัสเซีย พระอัยกาแห่งคอนสแตนติโนเปิล เป็นต้น ไม่มีผู้นำสูงสุดระดับสากล และในประเทศไทยยังไม่มีอย่างเป็นทางการ

นิกายโปรเตสแตนต์ (เป็นนิกายสายเสรีนิยม) ประกอบด้วยนิกายย่อยเป็นจำนวนมาก และมีความแตกต่างกันหลัก ๆ คือ ด้านการปกครอง แต่ละนิกายมีอิสระต่อกัน ส่วนใหญ่เป็นฆราวาสทำหน้าที่ประกาศศาสนาในประเทศไทย ในวัดคาทอลิกจะมีรูปพระเยซู รูปแม่พระ รูปนักบุญต่างๆ ส่วนวัดโปรเตสแตนต์จะมีไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์ และส่วนใหญ่ไม่มีพระรูปพระเยซูเจ้าถูกตรึงอยู่บนไม้กางเขนนั้น เพราะเชื่อว่า พระองค์ทรงกลับคืนพระชนม์ชีพ และเสด็จขึ้นสวรรค์แล้ว

ความเป็นมาของศาสนจักรอีสเทิร์นออร์ทอดอกซ์ หรือออร์ทอดอกซ์ตะวันออก (Eastern Orthodox Church) หรือเรียกย่อว่าศาสนจักรออร์ทอดอกซ์ (Orthodox Church) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคริสตจักรไบแซนไทน์ (Byzantine Church) โดยศาสนจักรนี้ปฏิบัติตามหลักการทางเทววิทยาอย่างไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่สมัยศาสนาคริสต์ยุคแรก ศาสนจักรนี้เชื่อว่าคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ เป็นคริสตจักรที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียวที่ก่อตั้งโดยพระเยซูคริสต์เจ้าที่สืบเนื่องมาจากอัครสาวกของพระเยซูคริสต์เจ้า คำว่าออร์ทอดอกซ์ (Orthodox) มีความหมายตามตัวอักษรมาจากภาษากรีกว่าคำสอนที่ถูกต้อง มาจากคำว่าออร์ทอส (Orthos) แปลว่าถูกต้อง และโดคา (Doxa) แปลว่าคำสอน เนื่องจากในช่วงยุคต้นของศาสนาคริสต์ มีการเผยแพร่คำสอนที่ผิด ทำให้เกิดความคลุมเครือและเป็นภัยต่ออัตลักษณ์ของศาสนจักร จึงมีการนำคำว่าออร์ทอดอกซ์มาใช้เพื่อระบุถึงศาสนจักรดั้งเดิมที่ให้ความสำคัญกับการปกป้องความจริงต่อต้านการสอนที่ผิดและความแตกแยก มีจุดประสงค์เพื่อปกป้องชาวคริสต์และสรรเสริญพระเยซูผู้ทรงเป็นหลักของศาสนา ศาสนจักรอีสเทิร์นออร์ทอดอกซ์มักจะไม่เรียกตนเองว่า อีสเทิร์นออร์ทอดอกซ์แต่จะใช้ชื่อเฉพาะเพื่อบอกที่ตั้งของแต่ละสังฆมณฑล²

¹ศาสนาคริสต์ตะวันออก เป็นกลุ่มคริสตจักรที่พัฒนาในคาบสมุทรบอลข่าน ยุโรปตะวันออก เอเชียไมเนอร์ และตะวันออกกลาง ซึ่งนิยมใช้เพื่อเปรียบเทียบกับศาสนาคริสต์ตะวันตกที่มีพัฒนาการในทวีปยุโรปตะวันตก การแยกระหว่างตะวันตก-ตะวันออกนี้มีมาตั้งแต่การแตกจักรวรรดิโรมันเป็นจักรวรรดิไบแซนไทน์และจักรวรรดิโรมันตะวันตก กลุ่มคริสตจักรที่อยู่ในจำพวกนี้ ได้แก่ คริสตจักรอีสเทิร์นออร์ทอดอกซ์, คริสตจักรออร์เรียนทัลออร์ทอดอกซ์, คริสตจักรอีสซีเรียนตะวันออก, คริสตจักรคาทอลิกตะวันออก

นิกายออร์ทอดอกซ์ (Orthodox) มีศูนย์กลางอำนาจในแต่ละประเทศโดยเฉพาะ แต่อยู่ในความเป็นหนึ่งเดียวกันของหลักธรรมบัญญัติแห่งคริสตศาสนจักรออร์ทอดอกซ์และให้ความสำคัญต่อประมุขนิกายซึ่งอยู่ในแต่ละประเทศต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน โดยเรียกชื่อประมุขเหมือนกันหมดว่า ปาτριอาร์ค (Patriarch) และมี อาร์คบิชอป (Archbishop) และบิชอป (Bishop) เป็นหัวหน้าสงฆ์ปกครองสังฆมณฑลแต่ละจังหวัดตามลำดับ คือ ใช้คำสอนที่มีมาแต่ดั้งเดิมของคริสตจักรแห่งพระเยซูที่เป็นหนึ่งเดียวโดยไม่มีการบิดเบือนใดๆ และเป็นนิกายเดียวที่ไม่เชื่อเรื่องไฟชำระ สำหรับรูปเคารพ คือ ไม้กางเขนที่พระเยซูถูกตรึงอยู่ คือ ภาพ 2 มิติ รูปเคารพของพระเยซู พระแม่มารีย์ และเหล่านักบุญ (Icon) คือ ภาพ 2 มิติ รวมถึงการประกอบพิธีกรรมตามวันรำลึกสำคัญต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด

เช่น คริสตจักรรัสเซียนออร์โธดอกซ์, คริสตจักรกรีกออร์โธดอกซ์, คริสตจักรเซอเบียร์ออร์โธดอกซ์, คริสตจักรโรมาเนียออร์โธดอกซ์, คริสตจักรกรีกออร์โธดอกซ์แห่งเยรูซาเล็ม และสังฆมณฑลอื่น ๆ เป็นต้น) (*Московский Патриархат, 2008*)

คริสตจักรรัสเซียนออร์โธดอกซ์ เขตอัครสังฆมณฑลแห่งมอสโกและรัสเซียทั้งหมดที่กำหนดอยู่ที่ประเทศรัสเซียนับว่าเป็นสังฆมณฑลที่ใหญ่ที่สุด และชาวคริสตชนออร์โธดอกซ์มากที่สุดในโลกโดยมีสังฆมณฑลย่อยอยู่ 6 สังฆมณฑล ที่ขึ้นตรงกับเขตอัครสังฆมณฑลแห่งรัสเซียมีดังนี้ คือ สังฆมณฑลแห่งยูเครน สังฆมณฑลแห่งมอลโดวา สังฆมณฑลแห่งเบลารุส สังฆมณฑลแห่งลัตเวีย สังฆมณฑลแห่งญี่ปุ่น สังฆมณฑลแห่งประเทศจีน

ประเทศรัสเซียเป็นสังฆมณฑลที่มีจำนวนชาวคริสตชนออร์โธดอกซ์มากที่สุดในโลก โดยปกครองดูแลคริสตจักรในประเทศรัสเซีย, ยูเครน, เบลารุส, มอลโดวา, คาซัคสถาน, อุซเบกิสถาน, คีร์กีซสถาน, เติร์กเมนิสถาน, ทาจิกิสถาน, อาเซอร์ไบจาน, อาร์เมเนีย, เยอรมนี, ญี่ปุ่น, จีน รวมถึงประเทศไทยด้วย สังฆมณฑลนี้จะใช้ภาษารัสเซียภาษาสลาฟ ภาษากรีก และภาษาท้องถิ่นของประเทศนั้น ๆ ในการทำพิธีกรรม

ประเทศรัสเซียถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ร่วมกับศาสนาอย่างยาวนาน เห็นได้จากศาสนาคริสต์นิกายรัสเซียนออร์โธดอกซ์ที่เป็นหนึ่งในคริสตจักรที่ใหญ่ที่สุดของโลกซึ่งตั้งอยู่ที่ประเทศรัสเซียโดยมีประชากรกว่า 90 ล้านคนในความเคารพนับถือจากจำนวนผู้นับถือ รัสเซียเป็นประเทศที่มีชาวออร์โธดอกซ์มากที่สุดในโลกโดยมีผู้นับถือกว่า 110 ล้านคน และติดอันดับที่ 4 ประเทศที่มีชาวคริสต์มากที่สุดในโลก มีสมเด็จพระสังฆราชคริสต หรือชื่อ-สกุลเดิมว่า นายวลาดิเมียร์ มิฮัยโลวิช กุนดีเยฟ (Vladimir Mikhailovich Gundyayev) เป็นประมุข เขตอัครสังฆมณฑลออร์โธดอกซ์แห่งรัสเซีย นั้น เป็นสังฆมณฑลที่ใหญ่ที่สุดในบรรดาสังฆมณฑลออร์โธดอกซ์ทั้งหมดทั่วโลก และมีเขตสังฆมณฑลย่อยที่อยู่ภายใต้การปกครองของเขตอัครสังฆมณฑลแห่งรัสเซียตามที่กล่าวไป (Melissa Petruzzello, 2019)

ศาสนาคริสต์นิกายออร์โธดอกซ์กับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัสเซียและความสัมพันธ์กับประเทศไทย

นโยบายต่างประเทศและศาสนามีความสัมพันธ์ร่วมกันในเชิงบทบาท อันเนื่องจากศาสนามีผลต่อการกระทำของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการต่างประเทศ นโยบายต่างประเทศที่ว่าเป็นนโยบายที่เป็นทางการของรัฐกำหนดให้ใช้ ซึ่งส่งผลต่อมิติทางการทหาร เศรษฐกิจ มนุษยธรรม สังคม และวัฒนธรรมของความสัมพันธ์กับรัฐอื่น ๆ และผู้ที่ไม่ใช่รัฐ (Non-State Actors) อาจจะไม่รวมบทบาทของศาสนาในเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การก่อกบฏ สงครามกลางเมือง การเคลื่อนไหวของเอ็นจีโอ การกระทำขององค์กรข้ามชาติ เว้นแต่จะอยู่ในขอบเขตของนโยบายต่างประเทศของรัฐ ตามแนวคิดการปะทะกันของอารยธรรม (The Clash of Civilizations) ของซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Phillips Huntington) กล่าวถึงว่าการเปลี่ยนแปลงหลังยุคสงครามเย็น ศาสนาเข้ามาเป็นตัวกำหนดคุณลักษณะของแนวคิดทางวัฒนธรรม ในทางกลับกันวัฒนธรรมเองก็เป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรม (Civilization) ฮันติงตันยังกล่าวอีกว่าการกำหนดความร่วมมือหรือความขัดแย้งระหว่างรัฐ ภัยคุกคามด้านความปลอดภัยที่รัฐต้องเผชิญอาจเกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม รวมถึงความแตกต่างทางศาสนา สิ่งเหล่านี้ถือว่ามีอำนาจเหนือกว่าและเป็นตัวกำหนดเอกลักษณ์ ของประเทศ ศาสนาสามารถชักนำประเทศให้สัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ได้แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับว่าพวกเขามีศาสนาเดียวกันหรือต่างกัน

² นิกายออร์โธดอกซ์ในปัจจุบันมีอำนาจปกครองประกอบด้วย 14 สังฆมณฑล มีสมเด็จพระสังฆราช (Patriarch) 9 พระองค์ โดยปกครองตนเองที่เป็นอิสระของแต่ละสังฆมณฑล ซึ่งมีหลักคำสอนและจุดประสงค์ที่เป็นหนึ่งเดียวกัน สมเด็จพระสังฆราช (Patriarch) ของศาสนจักรออร์โธดอกซ์แต่ละประเทศนั้น สามารถตัดสินใจที่จะกระทำในพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ แต่จะไม่สามารถที่จะเปลี่ยนหลักคำสอนของนิกายออร์โธดอกซ์ทั้งสิ้นที่มีมาแต่ดั้งเดิม เนื่องด้วยแต่ละประมุขของนิกายออร์โธดอกซ์ของแต่ละประเทศนั้นอยู่ในวัดอุปสมบทเดียวกัน คือรักษาหลักคำสอนของนิกายออร์โธดอกซ์ดั้งเดิม ซึ่งต้องปฏิบัติตามเหมือนกันอย่างเคร่งครัด ในปัจจุบันผู้นับถือนิกายออร์โธดอกซ์มีราว 350 ล้านคนทั่วโลก

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับศาสนาและวัฒนธรรม ผู้เขียนอยากให้ความสำคัญว่าศาสนาและวัฒนธรรมยังมีบทบาท ทั้งในหลากหลายประเทศ ไม่ว่าจะประเทศที่กำลังกำลังพัฒนาหรือพัฒนาแล้วก็ตาม บทบาทของศาสนาและวัฒนธรรมในทางการเมืองอาจจะพบได้ว่ามีผลต่อนโยบายต่างประเทศของรัฐที่กำลังพัฒนาเป็นส่วนใหญ่จากเหตุผลว่าศาสนาและวัฒนธรรมก่อให้เกิดความคิดเชิงกลยุทธ์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายต่างประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม อันเนื่องมาจากเป็นอิทธิพลที่มองไม่เห็นแต่คงอยู่ขององค์ประกอบของรัฐ จากอิทธิพลของมหาอำนาจที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบันศาสนาและวัฒนธรรมเป็นปัญหาต่อความกังวลของนักคิดทางการเมืองและการต่างประเทศ อาจจะนับได้ว่าตั้งแต่เกิดแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist Theory) ที่ให้ความสำคัญในบทบาทของความคิดและอัตลักษณ์ และศาสนา ในเวทีระหว่างประเทศมีความสนใจอย่างมาก เนื่องจากคอนสตรัคติวิสต์ยึดถือแนวคิดและองค์ประกอบที่หล่อหลอมความคิดที่จริงจังและเป็นจริง อันเนื่องมาจากความคิดคือแรงขับเคลื่อนของประวัติศาสตร์และความสนใจทางวิชาการหัวข้อศาสนาและวัฒนธรรมในการต่างประเทศ รวมถึงยังมีวรรณกรรมที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการปะทะกันของอารยธรรม ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 หลังเหตุการณ์ 9/11 การโต้เถียงเรื่องการปะทะกันของอารยธรรมที่ว่าได้เริ่มต้นขึ้นใหม่และเป็นการครอบงำทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับบทบาทของศาสนาในโลกร่วมสมัย โดยเน้นที่การก่อการร้าย ความรุนแรง และลัทธิรุนแรงเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตามมีการตั้งคำถามว่าเหตุใดการฟื้นคืนของศาสนาจึงทำลายความเข้าใจดั้งเดิมเกี่ยวกับระบบระหว่างประเทศ นโยบายต่างประเทศ ฆราวาสนิยม รัฐ และสังคม ได้เข้าถึงความหมายและความสำคัญมากกว่าสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการปฏิบัติและการทำลายล้างของศาสนาบนพื้นฐานของการก่อการร้าย หรือความขัดแย้ง ซึ่งมีความสำคัญพอกับประเด็นหลังดังกล่าว นักสังคมศาสตร์บางคนที่เป็นแรงบันดาลใจให้เปลี่ยนศาสนาด้วยลัทธิเหตุผลนิยมก็ยอมรับว่าศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อ (Durkheim, 1964) ในนิยามต่อศาสนาว่าเป็นระบบที่เป็นหนึ่งเดียวของความเชื่อและการปฏิบัติที่สัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือ สิ่งต่าง ๆ ที่ถูกแยกออกจากกันและต้องห้าม คือ ความเชื่อและการปฏิบัติที่รวมกันเป็นชุมชนศีลธรรมเดียวที่เรียกว่าคริสตจักร ทั้งหมดสำหรับผู้ที่ยึดมั่นยึดมั่นถ้อยมั่นในสิ่งเหล่านั้นทำให้การเชื่อมโยงศาสนากับความเชื่อไว้ดังกล่าวจึงมีบทบาทเพิ่มขึ้น แต่ศาสนาในมุมมองของคาร์ล มาร์กซมีสถานะเป็น “ยาเสพติดของมวลชน” มีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรม (Kate, 2005, p. 115) และมีภาพปรากฏใช้วาทกรรมดังกล่าวในรัสเซียหลังการปฏิวัติ ค.ศ.1917 ทำให้ส่งผลต่อสถานะและบทบาทของศาสนจักรคริสต์ออร์โธดอกซ์อย่างมาก

ภาพที่ 1 : ภาพแผนที่ของจักรวรรดิไบเซนไทน์และอาณาจักรเคียฟรุส

ที่มา : <https://smarthistory.org/byzantium-kievan-rus/>

หากกล่าวถึงศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์กับความสัมพันธ์กับรัสเซียในความหมายของความเป็นรัฐและชุมชนชาติพันธุ์ ต้องย้อนกลับไปศตวรรษที่ 9 ถือเป็นช่วงเรืองอำนาจของอาณาจักรเคียฟรุส (Kyivan Rus) ในยุโรปตะวันออก เนื่องจากภูมิศาสตร์ทางทะเลเป็นส่วนสนับสนุนเส้นทางเชื่อมทะเลบอลติก (Baltic Sea) และทะเลดำ (Black Sea) ทำให้เป็นเส้นทางการค้ากับกรุงคอนสแตนติโนเปิลที่เป็นเมืองหลวงอันมั่งคั่งของจักรวรรดิไบแซนไทน์ กรุงเคียฟจึงถือเป็นเมืองหลวงที่สำคัญของอาณาจักรเคียฟรุส¹ จุดเด่นของเคียฟคือ ตั้งอยู่บนลุ่มแม่น้ำดนีเปอร์ (Dnieper River) โดยเคียฟในปัจจุบันเป็นเมืองหลวงของประเทศยูเครน จุดเริ่มต้นเส้นทางการค้ากับไบแซนไทน์ถือว่าการตั้งถิ่นฐานของวัฒนธรรมสู่อาณาจักรเคียฟรุสและต่อมาแพร่หลายเข้าสู่รัสเซียบริเวณนอฟโกรอด (Novgorod) และซุซดาล (Suzdal) นอกจากนี้การรับเข้าของศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ของรัสเซียเกิดขึ้นในช่วงของเจ้าชายวลาดิมีร์ (ปัจจุบันนับถือเป็นเซนต์วลาดิมีร์) ที่รู้จักในชื่อวลาดิมีร์มหาราช หรือวลาดิมีร์ผู้ให้รับบัพติศมาแห่งสลาฟ (Slavs) เป็นผู้ปกครองของอาณาจักรเคียฟรุส (Kievan Rus) ที่มีชื่อเสียงในการเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ราว ค.ศ. 988 และทำให้เป็นศาสนาประจำชาติอย่างเป็นทางการ (Kristaps, 2022) ในระหว่างนั้นรัฐรัสเซียใหม่จำเป็นต้องอ้างสิทธิ์ของตนในโลกออร์ทอดอกซ์ และการสืบสิทธิ์จากจักรวรรดิโรมันหรือการแสดงออกในความเป็นโรมที่สามของมอสโก ซึ่งเป็นการอ้างถึงความชอบธรรมทางการเมือง เมื่อกรุงคอนสแตนติโนเปิล กรุงโรมแห่งที่สองอยู่ภายใต้อิทธิพลของมุสลิม มอสโกจึงกลายเป็นโรมที่สาม รัสเซียช่วง ค.ศ.1547 โดยเฉพาะซาร์อีวานที่ 4 วาซิลเยวิช (Ivan IV Vasilyevich) เจ้าชายแห่งมอสโกผู้ประกาศว่าตนเองไม่ใช่กษัตริย์อีกต่อไปแต่เป็นจักรพรรดิ ในภาษารัสเซียคือ ซาร์ ซึ่งมาจากชื่อโรมันโบราณว่าซีซาร์ กล่าวคือซาร์อีวานที่ 4 เป็นซาร์แห่งรัสเซียนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ความสัมพันธ์ระหว่างนิกายออร์ทอดอกซ์กับรัฐต่าง ๆ มีความแตกต่างกันไปในแต่ละที่ในช่วงเวลาประวัติศาสตร์อันยาวนานของคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ได้ดำรงอยู่ในประเทศต่าง ๆ ภายใต้ระบอบการเมืองที่แตกต่างกัน ปัจจุบันออร์ทอดอกซ์เป็นศาสนาประจำชาติในหลายประเทศ มีศีลห้าบุคคลเป็นคำสั่งอันศักดิ์สิทธิ์ นักบวชนิกายออร์ทอดอกซ์สามารถให้คำแนะนำแก่นักการเมืองได้ แต่ตัวของนักบวชไม่เห็นควรอยู่ในโครงสร้างทางโลก ศาสนาคริสต์ออร์ทอดอกซ์กับบทบาททางการเมืองของรัสเซียจึงดูไม่สัมพันธ์หรือกลมกลืนต่อกันมากนัก แต่ตลอดสองศตวรรษในการดำรงอยู่ของจักรวรรดิรัสเซีย คริสต์ออร์ทอดอกซ์ถูกใช้เป็นหลักของอุดมการณ์และเป็นเหตุผลทางศีลธรรมในการขยายนโยบายต่างประเทศของจักรวรรดิ โดยเฉพาะดินแดนทางใต้บริเวณภูมิภาคทะเลดำและคอเคซัส เนื่องจาก ณ ขณะนั้นจักรวรรดิออตโตมันเป็นศัตรูหลักทางการเมืองของจักรวรรดิรัสเซียที่ขยายอิทธิพลอยู่ การใช้อำนาจทางการเมืองผ่านศาสนาจึงมีความสำคัญเพื่อนำสังคมและผู้คน เนื่องจากศาสนามีส่วนช่วยในการสร้างอัตลักษณ์และอารยธรรมความเป็นชาติ ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดโครงการไบแซนไทน์ (Byzantine Project) หรือแผนกรีก (Greek Plan) โครงการกรีก (Greek Project) ของพระนางแคทเธอรีนมหาราชในช่วงท้ายของศตวรรษที่ 18 ว่าด้วยนโยบายการนำอิสตันบูลกลับคืนมาจากออตโตมันและยึดสถานะความเป็นเมืองหลวงของโลกออร์ทอดอกซ์ภายใต้มาอยู่ในอารักขาของรัสเซีย แนวคิดนี้เป็นลักษณะเด่นของนโยบายต่างประเทศของรัสเซียมาเกินกว่าศตวรรษ กองทหารรัสเซียเข้าใกล้การยึดครองอิสตันบูลมากที่สุดในช่วงสงครามรัสเซีย-ออตโตมัน ระหว่าง ค.ศ.1828 – 1829 และ ค.ศ.1877 – 1878 แต่แผนเหล่านี้ไม่ได้เกิดผลทันทีในช่วงเวลานั้น จนกระทั่งโครงการไบแซนไทน์ปรากฏขึ้นอีกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เมื่อกองกำลังของกองเรือในทะเลดำของรัสเซียพร้อมกองกำลังติดอาวุธปฏิบัติการในแถบช่องแคบบอสฟอรัส (Bosphorus)² และเมื่อ ค.ศ.1916 มีปฏิบัติการยกพลขึ้นบกของรัสเซียที่ช่องแคบดาร์เดเนลล์ (Dardanelles)³

¹ อาณาจักรเคียฟรุสล่มสลายลงเมื่อกลางศตวรรษที่ 12 เนื่องจากการสูญเสียอำนาจในการควบคุมรัฐ จึงทำให้แยกออกเป็นรัฐเล็ก ๆ

² บอสฟอรัสเป็นช่องแคบที่กั้นระหว่างตุรกีที่อยู่ในทวีปยุโรปกับคาบสมุทรอานาโตเลียในทวีปเอเชีย เป็นช่องแคบหนึ่งของตุรกีคู่กับช่องแคบดาร์เดเนลล์ทางตอนใต้ที่เชื่อมกับทะเลเอเจียน รวมถึงช่องแคบบอสฟอรัสทางตอนเหนือและช่องแคบดาร์ดาเนลล์ทางตอนใต้เชื่อมระหว่างทะเลดำกับทะเลมาร์มาราซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

³ ดาร์เดเนลล์ เป็นช่องแคบ ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศตุรกี กั้นระหว่างคาบสมุทรกาลลิโพลีของตุรกีส่วนที่อยู่ในทวีปยุโรปกับตุรกีส่วนที่อยู่ในทวีปเอเชีย เชื่อมทะเลมาร์มารากับทะเลเอเจียน

ภาพที่ 2 : ภาพแสดงช่องแคบคาร์คเนลส์ (หมายเลข 1) และช่องแคบคาร์คเนลส์ (หมายเลข 2)

ที่มา : Jamestown Foundation, Skuld, Tellimer Research

หลังจากการล่มสลายของจักรวรรดิรัสเซีย ค.ศ. 1917 และหลังจากที่เกิดสหพันธรัฐรัสเซียขึ้นความสัมพันธ์ระหว่างนิกายรัสเซียออร์ทอดอกซ์ของรัสเซียกับรัฐในรัสเซียได้เปลี่ยนแปลงไป บอลเชวิคมีความเห็นที่จะจำกัดบทบาทของคริสตออร์ทอดอกซ์ว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามต่ออุดมคติทางการเมืองของโซเวียตเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมีความเป็นคู่แข่งโดยตรงของโซเวียตเนื่องจากมีอิทธิพลต่อจิตใจของประชากรรัสเซียส่วนใหญ่และด้วยเหตุนี้คริสตจักรจึงถูกกดขี่ทางการเมืองอย่างรุนแรงและแม้กระทั่งก่อให้เกิดความหวาดกลัว โดยมีการระบุในกฎหมายของรัฐบาลโซเวียตเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ.1918 ว่าด้วยเรื่อง “การแยกคริสตจักรออกจากรัฐและโรงเรียนจากคริสตจักร” (On the Separation of Church from State and School from Church) และระหว่าง ค.ศ. 1920 และ ค.ศ.1930 โบสถ์ออร์ทอดอกซ์กว่า 7,000 แห่งในรัสเซียถูกปิด และนักบวชประมาณ 15,000 คน และคนธรรมดา 200,000 คน ถูกจับ ยัง มีการปราบปรามคริสตจักรนิกายออร์ทอดอกซ์ครั้งรุนแรงในรัสเซียเกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ.1932 มีการปิดมหาวิหารคาซานในเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก พิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ศาสนาแห่งรัฐโดยสถาบันวิทยาศาสตร์แห่งสหภาพโซเวียต ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ค.ศ.1941-1945 โจเซฟ สตาลิน ผู้นำโซเวียตได้ยุติการปราบปรามคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ของรัสเซีย เนื่องจากใช้ออร์ทอดอกซ์เพื่อระดมประชากรส่วนใหญ่ของประเทศรัสเซียเพื่อต่อสู้กับลัทธิฟาสซิสต์ (Fascism) ซึ่งสามารถทำได้สำเร็จ แต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง คริสตจักรในสหภาพโซเวียตอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด และเป็นแขนงหนึ่งในหน่วยงานพิเศษของรัฐที่เรียกว่าสภากิจการศาสนาภายใต้คณะรัฐมนตรี ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับคณะกรรมการความมั่นคงแห่งรัฐ (Committee for State Security หรือ KGB) ช่วงต้น ค.ศ.1943 แม้ว่าคริสตจักรจะไม่ถูกควบคุมและปราบปราม แต่รัฐบาลโซเวียตยังคงถูกมองว่าเป็นศัตรูทางอุดมการณ์ คงไม่มีคำถามว่าออร์ทอดอกซ์จะยังเป็นกำลังสำคัญในนโยบายต่างประเทศของรัฐโซเวียตมากนักน้อยแค่ไหน

อิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่หายไปหลังสหภาพโซเวียตล่มสลายส่งผลต่อสถานะคริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ ปัจจุบันทางการเมืองของรัสเซียยอมรับว่าศาสนจักรเป็นพันธมิตรของรัฐ ไม่ใช่ศัตรู ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 เมื่อบอริส เยลต์ซินดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีคนแรกแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย ถือว่าเป็นยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาของออร์ทอดอกซ์ ที่ส่วนใหญ่เกิดจากการต่อสู้แย่งชิงอำนาจในรัสเซียระหว่างกลุ่มเสรีนิยมตะวันตกและกลุ่มนิยมโซเวียต ระหว่างยุคสมัยของเยลต์ซินเกิดกระบวนการคืนทรัพย์สินที่เป็นของกลางและสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมก่อนหน้านี้ให้กับคริสตจักรออร์ทอดอกซ์รัสเซีย และรัฐเริ่มให้การสนับสนุนงบประมาณ

ทางการเงินแก่ศาสนจักร มองได้ว่าสิ่งหลังนี้เป็นการขดเขยการกดขี่ข่มเหงของคริสตจักรในช่วงหลายปีของสหภาพโซเวียต นอกจากนี้ช่วงที่คริสตจักรถูกกดขี่ข่มเหง ส่งผลให้อิทธิพลของออร์ทอดอกซ์ที่มีต่อนโยบายต่างประเทศของโซเวียตรัสเซียในช่วงหลายปีที่ผ่านมา นั้นน้อยมาก อาจจะมีเพียงครั้งเดียวที่ดูจะมีบทบาท คือช่วงครั้งแรกของ ค.ศ. 1990 ระหว่างการปฏิบัติการรักษาสันติภาพของกองทัพรัสเซียในอดีตยูโกสลาเวียที่แม้ว่าช่วง ค.ศ. 1945 - 1948 ยูโกสลาเวียอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหภาพโซเวียตที่มีความเข้มงวดตามแบบสหภาพโซเวียต มีการปราบปรามทุกศาสนาที่อยู่ภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ แม้ว่าห้วงหนึ่งคริสตจักรออร์ทอดอกซ์เซอร์เบียมีความพยายามรักษาความสัมพันธ์แบบดั้งเดิมกับคริสตจักรออร์ทอดอกซ์รัสเซียในความสัมพันธ์ของคริสตจักรในยูโกสลาเวีย (Paul Mojzes, 2011) ก็ตาม

การทางคืนมรดกแห่งไบแซนไทน์ของรัสเซีย

ช่วงเวลาที่ประธานาธิบดีวลาดิเมียร์ ปูตินดำรงตำแหน่ง มีการฟื้นคืนในเรื่องของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับไบแซนไทน์และมรดกเกี่ยวพันของรัสเซียที่ปรากฏในช่วงเวลานั้น ปูตินเชื่อมโยงรัสเซียกับไบแซนไทน์กับประเด็นเรื่องศาสนาคริสต์ออร์ทอดอกซ์ จึงทำให้ไบแซนไทน์ที่มีความสำคัญร่วมกับอิทธิพลของจักรวรรดิรัสเซียกลับมา หนึ่งในภาพสะท้อนว่ารัสเซียปัจจุบันมีความพยายามเชื่อมโยงมรดกแห่งไบแซนไทน์เข้ากับภาพลักษณ์ของรัฐ คือ หลังสหภาพโซเวียตล่มสลายการกำหนดตราแผ่นดินเป็นอินทรีสองหัวที่เป็นสัญลักษณ์ของไบแซนไทน์แทนที่สัญลักษณ์ค้อนและเคียวของโซเวียต (Theodore, 2018).

ประธานาธิบดีวลาดิเมียร์ ปูติน ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีเมื่อ ค.ศ. 2000 มีแนวนโยบายในการเปลี่ยนออร์ทอดอกซ์ให้เป็นเครื่องมือที่มีอำนาจอ่อน (Soft power) สำหรับนโยบายต่างประเทศของประเทศ ในช่วงสมัยที่สามของตำแหน่งประธานาธิบดีของปูติน ระหว่าง ค.ศ. 2012 - 2018 มีการริเริ่มดำเนินการเพื่อปฏิรูปอิทธิพลของรัสเซียต่อศาสนจักรคริสต์ออร์ทอดอกซ์ โดยโอนสถานะของสังฆราชจากอิสตันบูลมายังมอสโก ความพยายามเหล่านี้มีการสร้างแผนการอย่างเป็นทางการที่เรียกว่า แพน-ออร์ทอดอกซ์ (Pan-Orthodox) เพื่อที่จะควบคุมโลกของคริสต์ออร์ทอดอกซ์ทั้งหมดให้อยู่ภายใต้เขตอัครบิดร (Patriarchate) ของรัสเซีย¹ อันเป็นตำแหน่งมุขนายกชั้นสูงสุดในคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ตะวันออก โดยจะมีศูนย์กลางอยู่ที่มอสโกรัสเซีย นโยบายแพน - ออร์ทอดอกซ์ส่งผลให้มีจำนวนสมาชิกที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนจักรคริสต์ออร์ทอดอกซ์รัสเซียมากขึ้น ทำให้เป็นการเชื่อมโยงรัฐทางโลกและทางศาสนจักรที่มีส่วนส่งผลกระทบต่อการเมืองของรัสเซีย ที่มาพร้อมคำถามว่าคอนสแตนติโนเปิลหรือมอสโกจะเป็นผู้นำนิกายออร์ทอดอกซ์ส่งผลกระทบต่อภูมิรัฐศาสตร์โลก ที่ว่าด้วยประเทศตุรกีหรือรัสเซียเป็นผู้สืบสิทธิ์ทางกฎหมายในอุดมการณ์ วัฒนธรรมและความเป็นศูนย์กลางในอำนาจแม้จะเป็นเรื่องของศาสนาก็ตาม สิ่งนี้เชื่อมโยงไม่ได้ที่ว่ามีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและตุรกีก็กับการถึงอ้างสิทธิของตน ยังรวมถึงประเด็นการยอมรับอโตเซฟาซี (Autocephaly) หรือ สถานะของการเป็นลำดับชั้นของคริสตจักรออร์ทอดอกซ์ รัสเซียกล่าวอ้างว่าถึงการยอมรับบทบาทอโตเซฟาซีของรัสเซีย ทำให้มีผลต่อเขตอัครบิดรของยูเครนออร์ทอดอกซ์ ของเคียฟ (Kyiv Patriarchate) ที่มีปมประเด็นทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยปัจจุบัน (ค.ศ. 2022)

¹ ในแต่ละศาสนาก็จะมีการเรียกชื่อตำแหน่งของมุขนายกชั้นสูงสุดที่แตกต่างกันออกไป อย่างเช่น ชาวโปรเตสแตนต์จะเรียกว่า อัครบิดร ชาวโรมันคาทอลิก เรียกว่า อัยกา และชาวไทยก็จะเรียกว่า พระสังฆราช ซึ่งในประเทศไทยจะถือว่า เป็นพระมหาเถระผู้ใหญ่สูงสุดในสังฆมณฑล โดยแต่ละประเทศก็จะมีพระสังฆราชของแต่ละประเทศไป ซึ่งพระสังฆราชนี้เปรียบเหมือนประมุขของพระสงฆ์ ซึ่งอาจจะเป็นเฉพาะของคณะหนึ่ง หรือเป็นประมุขของคณะทั้งปวง

ปัจจุบันพระอัครบิดรและเขตอัครบิดรแห่งมอสโกมีสถานะไม่ต่างจากองค์กรของรัฐอื่น ๆ เช่น บริษัทก๊าซโพรม (Gazprom) รอสเนย์ฟ (Rosneft) รอสเทค (Rostec) เป็นต้น แต่อาจจะต่างตรงการบริหารจัดการไม่ใช่ในลักษณะของซัพพลายเออร์ (Supplier) หรือผู้ผลิต มีการรับงบประมาณเป็นกองทุนจากรัฐและสร้างความร่วมมือ กิจกรรมต่าง ๆ กับธนาคารวาติกัน¹ ที่เป็นศูนย์กลางทางการเงินของคริสตจักรนิกายโรมันคาทอลิก โดยเขตอัครบิดรแห่งมอสโกจะมีธนาคารเปเรสเวียต (Peresvet Bank) ที่ตั้งอยู่ ณ กรุงมอสโก เป็นสถาบันการเงินหลักของคริสตจักรออร์โธดอกซ์รัสเซีย เป็นธนาคารที่จดทะเบียนเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม ค.ศ.1992 กิจกรรมหลักของธนาคารคือการดำเนินธุรกิจธนาคารพาณิชย์ ธนาคารดำเนินการบนพื้นฐานของใบอนุญาตสากลที่ออกโดยธนาคารกลางแห่งสหพันธรัฐรัสเซีย (Пересвет, 2021) ทั้งนี้การพูดถึงว่าศาสนาคริสต์ออร์โธดอกซ์เป็นพื้นฐานทางอุดมการณ์ของนโยบายต่างประเทศรัสเซียในปัจจุบัน ตามการกำหนดของประธานาธิบดีปูติน เห็นได้จากกรณีความขัดแย้งระหว่างรัสเซียและยูเครนที่รุนแรงขึ้นช่วง ค.ศ .2022 ปรากฏนัยยะสำคัญ คือ ความมั่นคงทางวิญญาณได้กลายเป็นส่วนประกอบของแนวคิดความมั่นคงแห่งชาติของรัสเซีย และแสดงให้เห็นว่าผู้นำทางการเมืองและศาสนาของรัสเซียในปัจจุบันจะไม่ยอมรับจุดเปลี่ยนของยูเครนที่หันไปหาตะวันตก เป็นการแสดงออกอย่างเห็นได้ชัดว่าการบริหารงานของประธานาธิบดีรัสเซีย วลาดิมีร์ ปูติน คือมองผ่านแนวคิด รัสเซียมิร์ (Russkiymir)² หรือโลกของรัสเซีย ที่หมายถึงขอบเขตของอิทธิพลทางวัฒนธรรมและบัญญัติของรัสเซีย และค่านิยมทางศาสนาที่รัสเซียปกป้องศาสนจักร ออร์โธดอกซ์จึงเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของโลกรัสเซีย

ภาพที่ 3 : สังฆราชคริสตจักรแห่งมอสโกและรัสเซียทั้งหมดและประธานาธิบดีรัสเซียออกวางดอกไม้ ณ อนุสาวรีย์ Kuzma Minin และ Dmitry Pozharsky ณ จัตุรัสแดง เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2015

ที่มา : Пресс-служба президента РФ

¹ ธนาคารวาติกันเป็นสถาบันการเงินที่ตั้งอยู่ในนครวาติกัน ที่คอยจัดการกองทุนที่ใช้ในงานการกุศลและงานด้านศาสนา ประธานเจ้าหน้าที่บริหารบริหารการดำเนินงานประจำวันของธนาคารรวมถึงการตัดสินใจลงทุนและการเบิกจ่ายเงินทุนด้วยความช่วยเหลือของคณะกรรมการกำกับ องค์กรนี้รายงานให้คณะกรรมการของพระคาร์ดินัลในนิกายโรมันคาทอลิกเช่นเดียวกับสมเด็จพระสันตะปาปาโดยตรง

² รัสเซียมิร์ คือโลกหนึ่งที่เป็นแนวคิดเชิงวัฒนธรรม - อารยะธรรมภูมิรัฐศาสตร์และศาสนา ยังไม่มีไม่มีคำจำกัดความทางกฎหมาย เป็นกลยุทธ์ในความเป็นศูนย์กลางอารยธรรมตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2000 รัฐบาลสหพันธรัฐรัสเซียได้ใช้แนวคิดของ “โลกรัสเซีย” เป็นหลักนโยบายกับภายนอกรัสเซีย มักเกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามนโยบายต่างประเทศ

«Русская православная церковь, вернувшая себе ведущую роль в качестве стража культуры и духовности в России, предоставляет идеологическую основу, используемую администрацией Путина в отношениях с ближним зарубежьем, а также странами, рассматриваемыми ей в качестве части сферы геополитического влияния Кремля» (Eurasianet, 2015)

“คริสตจักรออร์ทอดอกซ์รัสเซีย ที่ซึ่งกลับมามีบทบาทนำในฐานะผู้พิทักษ์วัฒนธรรมและจิตวิญญาณในรัสเซีย เป็นกรอบแนวคิดเชิงอุดมการณ์ที่ใช้โดยฝ่ายบริหารของปูตินในความสัมพันธ์กับต่างประเทศข้างเคียง¹ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครมลิน อิทธิพลทางภูมิรัฐศาสตร์” คำแปลโดยผู้เขียน

สิ่งที่กล่าวไปข้างต้นอาจจะยังคงเป็นแค่กลไกอำนาจอ่อนเท่านั้นในความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างนโยบายต่างประเทศกับอิทธิพลศาสนจักรคริสต์ออร์ทอดอกซ์รัสเซีย แม้ว่ารัฐมีความต้องการใช้ในการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อคู่ขนานไปกับกลไกทางการเมือง หากเราดูเหตุการณ์บางอย่างในทศวรรษที่ผ่านมาในยุโรปตะวันออก จะเห็นได้ง่ายว่าแนวคิดเรื่องความเป็นปึกแผ่นแบบออร์ทอดอกซ์ไม่สามารถป้องกันความขัดแย้งในชุมชนท้องถิ่นได้แม้แต่ครั้งเดียวได้ อย่างล่าสุดในเหตุการณ์ความต่อเนื่องของความขัดแย้งระหว่างยูเครนและรัสเซีย เป็นต้น เขตอัครบิดรออร์ทอดอกซ์ยูเครนและมอสโก ไม่สามารถใช้พื้นที่นี้เป็นเวทีสร้างสันติทางการเมืองระหว่างประเทศได้แบบเป็นรูปธรรม และสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ที่มีปมหลังของโซเวียตเท่านั้น แต่พบได้ในหลายประเทศอื่น ๆ ของนิกายออร์ทอดอกซ์ด้วย ตัวอย่างเช่น การมีพื้นฐานทางศาสนาร่วมกันจะต้องไม่ขัดขวางออร์ทอดอกซ์ตะวันออก แต่จากการแยกออกของเอธิโอเปียออร์ทอดอกซ์สะท้อนได้ว่าออร์ทอดอกซ์ครั้งหนึ่งเคยเป็นเพียงอุดมการณ์ที่มีประสิทธิผลของการขยายตัวทางภูมิรัฐศาสตร์ เสื่อมโทรมลงจนถึงระดับของการค้าขายตามข้อตกลง และไม่สามารถมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อเส้นทางภูมิรัฐศาสตร์ของรัสเซียเท่าที่วางกรอบไว้

การแพร่หลายของคริสตจักรรัสเซียออร์ทอดอกซ์ในประเทศไทย

ศาสนาคริสต์ที่เข้ามายังประเทศไทยนับได้ว่าเข้ามาตั้งแต่ ค.ศ. 1509 มาพร้อมกับกลุ่มมิชชันนารีในสมัยอยุธยา โดยบาทหลวงคนแรกชื่อบาทหลวงพอล เป็นมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ แต่ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายคือหมอบรัดเลย์ นายแพทย์ชาวอเมริกันผู้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 3 แต่สำหรับเรื่องราวความสัมพันธ์ของไทยกับศาสนาคริสต์ออร์ทอดอกซ์ในทางประวัติศาสตร์ ชาวคริสต์ออร์ทอดอกซ์คนแรกที่เคยมาเยือนสยามคือพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่สอง แห่งราชวงศ์โรมานอฟ ย้อนกลับไปเมื่อ ค.ศ. 1890 ระหว่างที่พระองค์ดำรงพระยศเป็นซาร์วิกตอร์นิโคลัส มกุฎราชกุมารในพระเจ้าซาร์อเล็กซานเดอร์ที่ 3 เสด็จเยือนกรุงเทพฯ ตามคำเชิญของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือรัชกาลที่ 5 และรวมถึงการเยือนรัสเซียของฝ่ายสยาม เมื่อ ค.ศ. 1897 ระหว่างการเสด็จประพาสรัสเซียของรัชกาลที่ 5 พระองค์เองพร้อมกับพระราชโอรส ตลอดจนคนไทยหลายสิบคนที่เป็นข้าราชการบริวาร ผู้ติดตามของพระองค์ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมออร์ทอดอกซ์เป็นครั้งแรก พระองค์เสด็จเยือนมหาวิหารเซนต์ซาเวียร์ (Cathedral of Christ the Saviour) ที่เป็นโบสถ์คริสต์ออร์ทอดอกซ์ที่สำคัญของรัสเซีย โบสถ์ของมอสโกเครมลิน และอารามโนวอสพาสกี (Novospassky Monastery)

¹ ผู้เขียนตีความว่าเป็นหลักการ Near abroad Russia ที่หมายถึงกลุ่มประเทศในอดีตสหภาพโซเวียต (Post-Soviet states)

ความสัมพันธ์อันดีกับซาร์นิโคลัสยังสนับสนุนให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระโอรส เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถฯ ไปศึกษาที่รัสเซีย พร้อมด้วยนายพุ่ม สากร เป็นพระสหายของพระองค์ โดยหลังจากเสร็จสิ้นการฝึกสองปีในสถาบันการศึกษาทางทหารในจักรวรรดิรัสเซีย (Russian Imperial Corps of Pages) ทั้งสองศึกษาอีกห้าปีที่เสนาธิการสถาบันการศึกษา (Academy of the General Staff) ในรัสเซีย เจ้าฟ้าจักรพงษ์ทรงได้พบกับหญิงสาวชาวรัสเซียชื่อเยคาเตรีนา เดนิสกาย่า (Ekaterina Desnitskaya) ตกหลุมรักและตัดสินใจแต่งงานกันเมื่อ ค.ศ.1906 เมื่อเจ้าจักรพงษ์ขึ้นเรือเตรียมเสด็จกลับสยาม คาเทีย หรือเยคาเตรีนา ก็ไปกับพระองค์ด้วย ระหว่างทางในกรุงคอนสแตนติโนเปิล พระองค์รับบัพติศมาอย่างลับ ๆ และทั้งสองได้แต่งงานในโบสถ์ออร์โธดอกซ์ สำหรับนายพุ่มเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์นิกายออร์โธดอกซ์อย่างเปิดเผยในรัสเซีย ปฏิเสธที่จะกลับสยาม และได้ขี้นยศพันเอกในกองทัพของพระเจ้าซาร์ในเวลาต่อมา

ก่อนการปฏิวัติ รัสเซียไม่มีเวลาดำเนินการภารกิจทางจิตวิญญาณในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่มีข้อมูลปรากฏว่า นักบวชนิกายออร์โธดอกซ์ชาวรัสเซียคนแรกที่มาอยู่ ณ กรุงเทพฯ ถือเป็นผู้แทนบาทหลวงนามว่าโอเล็กซ์ เซเรพานิน จากจังหวัดยาโรสลาฟ สังฆมณฑลแห่งกรุงมอสโก มาประจำอัครออร์โธดอกซ์¹ ซึ่งคุณพ่อโอเล็กซ์มาประจำประเทศไทยเมื่อ ค.ศ.1999 และศาสนจักรออร์โธดอกซ์ในประเทศไทยก่อตั้งขึ้น เพื่อที่จะตอบสนองข้อเรียกร้องของเหล่าชาวคริสต์ออร์โธดอกซ์ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งโดยมากแล้วเป็นพลเมืองของอดีตสหภาพโซเวียต ดังนั้นสภาสังฆแห่งสังฆมณฑลคริสต์เตียนออร์โธดอกซ์รัสเซีย (สังฆมณฑลแห่งกรุงมอสโก) ประชุมหารือถึงประเด็นดังกล่าวและในวันที่ 28 ธันวาคม ค.ศ.1999 มีมติดำเนินการจัดตั้งศาสนจักรขึ้น ณ กรุงเทพฯ เป็นแห่งแรก ก่อตั้งขึ้นในนามแห่งนักบุญนิโคลัส

ความสำคัญในการเข้ามาของศาสนจักรรัสเซียออร์โธดอกซ์ยังมีความหมายเกี่ยวพันในด้านสังคม ชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อันเนื่องจากการก่อตั้งและพัฒนาคริสต์ศาสนจักรออร์โธดอกซ์เป็นไปอย่างยากลำบาก มีปัญหาจากเรื่องกฎหมายของประเทศไทย ณ ขณะนั้น เพราะว่าการออกกฎหมายไม่ได้ระบุว่านิกายออร์โธดอกซ์เป็นนิกายหนึ่งของศาสนาคริสต์เนื่องจากนิกายออร์โธดอกซ์ยังไม่เป็นที่รู้จักในประเทศไทย ณ ขณะนั้น จนทำให้ประธานสงฆ์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของรัสเซียได้เสด็จเยือนกรุงเทพฯ เป็นทางการเมื่อ ค.ศ.1999 ผลลัพธ์จากการเยือนส่งผลให้ศาสนจักรแห่งนักบุญนิโคลัสกลายเป็นตัวแทนของโบสถ์รัสเซียออร์โธดอกซ์คริสเตียนแห่งมอสโก มาเป็นผู้แทนแห่งโบสถ์รัสเซียออร์โธดอกซ์คริสเตียนในประเทศไทย รวมถึงเป็นผู้แนะนำแนวทางจิตวิญญาณแก่ประชาชนชาวออร์โธดอกซ์คริสเตียนในกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านของไทยอย่าง ประเทศลาว และกัมพูชา เป็นระยะเวลา 9 ปี (นับจาก ค.ศ.1999) ที่ได้รับการยอมรับในนิกายออร์โธดอกซ์ ในวันที่ 20 กรกฎาคม ค.ศ.2008 ภายหลังกว่า 7 เดือนของการตรวจสอบโดยหน่วยงานของกระทรวงมหาดไทย โบสถ์รัสเซียออร์โธดอกซ์คริสเตียนจึงได้รับการจดทะเบียนขึ้นเป็นองค์กรเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางสังคมและศาสนา และปัจจุบันมีโบสถ์คริสต์ออร์โธดอกซ์ในประเทศไทยจำนวน 10 แห่ง โดยแบ่งเป็นภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออก ภาคตะวันตกและภาคใต้²

¹ เป็นโบสถ์แห่งศาสนจักรออร์โธดอกซ์ของรัสเซียในนามนักบุญนิโคลัส (ภายใต้สังฆมณฑลกรุงมอสโก) จัดตั้งขึ้นที่กรุงเทพฯ โดยความเห็นพ้องของสภาสังฆแห่งคริสตจักรออร์โธดอกซ์รัสเซีย เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม ค.ศ. 1999

² ภาคกลาง อาสนวิหารนักบุญนิโคลัส กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ โบสถ์นักบุญวาเลอิมิร์ จังหวัดเชียงใหม่

ภาคตะวันออก โบสถ์นักบุญทั้งปวง เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี โบสถ์พระมารดาพระเจ้าทรงคุ้มครอง เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

ภาคตะวันตก อารามแม่พระบรรทม จังหวัดราชบุรี

ภาคใต้ โบสถ์พระตรีเอกภาพ อำเภอกลาง จังหวัดภูเก็ต โบสถ์พระเยซูเจ้าเสด็จสู่สวรรค์ อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี โบสถ์กษัตริย์ มรณะสักขี อำเภอหัวหิน จังหวัด

ประจวบคีรีขันธ์ โบสถ์นักบุญเซอร์เกย์ แห่งราโดเนซ อำเภอเกาะช้าง จังหวัดตราด โบสถ์นักบุญเซราฟิม แห่งซารอฟสกี อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การที่ประเทศไทยมีสภาพสังคมที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ปัจจุบันมีลักษณะที่มากขึ้นการอยู่ร่วมกันของสังคมที่มีความแตกต่างทางวิถีถิ่น ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี เชื้อชาติ ศาสนา อาจนำมาซึ่งความไม่เข้าใจกันได้ การศึกษา พหุวัฒนธรรมของกลุ่มต่าง ๆ จะทำให้สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคม ประเทศไทยยุค ร่วมสมัยมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างประเทศ ความเข้าใจในทัศนคติค่านิยมเชิงบวก และมอง คุณค่าความแตกต่างของพหุวัฒนธรรมในท้องถิ่นจะทำให้เกิดความเข้าใจในความหลากหลายและความแตกต่างระหว่างบุคคลในพื้นที่ได้ เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงแห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศสู่ความมั่งคั่งและยั่งยืน การส่งเสริมความร่วมมือกับต่างประเทศด้านความมั่นคง เพื่อบูรณาการความร่วมมือกับมิตร ประเทศเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการป้องกันภัยคุกคามข้ามชาติ การบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคงกับอาเซียน และนานาชาติ รวมถึงองค์การภาครัฐและที่มิใช่ภาครัฐ การร่วมมือทางการพัฒนากับประเทศเพื่อนบ้าน ภูมิภาค โลก รวมถึงองค์การภาครัฐและที่มิใช่ ภาครัฐ เพื่อบรรลุนโยบายการภารกิจการจัดการความร่วมมือระหว่างประเทศและด้านการต่างประเทศ ส่งเสริมให้เกิดการปรับตัวภายในประเทศที่สำคัญ ไทยเองมีรัฐธรรมนูญกำหนดให้มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันตามกฎหมาย โดยไม่คำนึงถึงความเชื่อทางศาสนา และอนุญาตให้ทุกคนนับถือศาสนา ปฏิบัติตามหลักศาสนา หรือประกอบกิจทางศาสนาใดก็ได้ตามที่ต้องการ ตราบใดที่เสรีภาพดังกล่าวมิได้เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของรัฐ รัฐธรรมนูญให้อำนาจรัฐในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ตลอดจนศาสนาอื่น ๆ แต่ก็มีบทบัญญัติเพื่อส่งเสริมศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเป็นพิเศษโดยการให้ความรู้ เผยแผ่หลักคำสอนของศาสนา และกำหนดมาตรการและกลไก ในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด

ตามหลักการทางกฎหมายของประเทศไทยรับรองกลุ่มศาสนาอย่างเป็นทางการอยู่ 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพุทธ กลุ่มมุสลิม กลุ่มพราหมณ์-ฮินดู กลุ่มซิกข์ และกลุ่มคริสต์ การจัดตั้งและการรับรองการเข้ามาของศาสนจักรออร์ทอดอกซ์ภายใต้สังฆมณฑลรัสเซียถือเป็นหนึ่งในกลไกการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยและรัสเซีย ในมิติวัฒนธรรม อันเนื่องจากที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงไปในส่วนของนโยบายต่างประเทศรัสเซียกับศาสนจักรคริสตออร์ทอดอกซ์ รัสเซียมีนโยบายในการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือประสานงานระหว่างประเทศทั้งกับประชาชนชาวรัสเซียที่อยู่ในต่างแดน สำหรับประชาชนชาวรัสเซียเพื่อเป็นการเชื่อมโยงถึงความรู้สึกความเป็นชาติและผลประโยชน์ของชาติ และหลายครั้งงานด้านศาสนาทำหน้าที่คล้ายกับงานด้านการทูต เผยแพร่แลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมในต่างประเทศ (Robert, 2011) เพราะศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์นอกจากจะมีบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและ จิตใจ รวมถึงเป็นแหล่งเยียวยาทางจิตใจให้แก่คนรัสเซีย และผู้ที่นับถือในศาสนาคริสต์ออร์ทอดอกซ์อื่นแล้วนั้น ยังถือว่ามีบทบาทในฐานะผู้ควบคุมและกำหนด ทิศทางการดำเนินไปของสังคมรัสเซียโดยอาศัยความเป็นหนึ่งเดียวของรัฐและศาสนาจักร เพราะอิทธิพลของศาสนาคริสต์ออร์ทอดอกซ์ที่มีต่อรากเหง้าทางวัฒนธรรมของรัสเซีย ศาสนา คริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์กลายเป็นหนึ่งเดียวกับสังคมรัสเซียอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ในระดับภาคประชาชนคนบางกลุ่มมีความจำเป็นหรือต้องการเข้าถึงศาสนจักรคริสตออร์ทอดอกซ์ เช่น การเป็นที่พึ่งหรือเยียวยาทางจิตใจทั้งคนรัสเซีย คนไทย และชาติที่เกี่ยวข้อง การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงที่กล่าวว่าศาสนาทำงานคล้ายด้านการทูต คือ โบสถ์คริสต์ออร์ทอดอกซ์ในกรุงเทพฯ และตามแหล่งจังหวัดต่าง ๆ ได้ช่วยเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจด้านสังคมวัฒนธรรมของไทยให้กับชาวรัสเซีย รวมถึงประสานในการสอนภาษาไทยให้คนรัสเซีย และภาษารัสเซียให้คนไทย โดยไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ เนื่องจากความสำคัญของภาษาเป็นหนึ่งในมิติด้านวัฒนธรรม (Maxmilian, 2012)

ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่านอกจากคำถามในบทความนี้ที่พูดถึงการใช้ศาสนาคริสต์ออร์โธดอกซ์สัมพันธ์กับการเมืองภายในและระหว่างประเทศของรัสเซีย สามารถอนุมานได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดสลลาฟนิยม (Slavophiles) ที่ปรากฏตั้งแต่ช่วง ค.ศ.ที่ 19 เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงกลุ่มคนที่ยึดมั่นในนิกายออร์โธดอกซ์ และยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิมของรัสเซีย รวมทั้งสถาบันทางการเมืองและสังคม กลุ่มสลลาฟนิยมมีความเชื่อในวัฒนธรรมของตนรัสเซียที่สืบทอดต่อกันมา มีความเหนียวแน่นกว่าอารยธรรมตะวันตก (แต่แนวคิดนิยมตามอารยธรรมตะวันตกมองว่าอารยธรรมรัสเซียนั้นล้าสมัย) เพราะมีพื้นฐานอยู่บนนิกายออร์โธดอกซ์ และมีการใช้เป็นกลไกปฏิรูปด้านจิตวิญญาณทางสังคมของรัสเซีย รวมไปถึงการส่งออกอารยธรรมรัสเซีย ซึ่งแนวคิดสลลาฟนิยม ส่งผลให้การออกแบบสถาบันทางการเมืองที่แตกต่างไปจากตะวันตก แนวคิดนี้เคยหายไปจากสังคมรัสเซียหลังการปฏิวัติ ค.ศ.1917 จนถึง ค.ศ.1991 หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตเกิดการฟื้นคืนแนวคิดออร์โธดอกซ์เกิดขึ้นอีก และมีการโยนไปใช้ร่วมกับนโยบายการต่างประเทศของรัสเซีย เพื่อวัตถุประสงค์ในการเข้าไปมีอิทธิพล รักษาผลประโยชน์ของชาติรัสเซียเอง ผ่านวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อและภาษารัสเซีย หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นแนวคิดการสร้างรัสเซียเป็นศูนย์กลาง (Russocentrism) มีการทำให้ศาสนาคริสต์นิกายออร์โธดอกซ์ มีบทบาทในการควบคุมและกำหนดความเป็นไปในสังคมรัสเซีย โดยที่อำนาจทางศาสนาจะต้องเป็นหนึ่งเดียวกับอำนาจรัฐ ไม่ใช่เพียงเป็นส่วนหนึ่งของรัฐเท่านั้น ดังนั้น การแยกอำนาจรัฐและอำนาจของศาสนจักรจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และการทำให้ศาสนาคริสต์นิกายออร์โธดอกซ์ เป็นส่วนหนึ่งของหลักการรัฐวิสัยตามนโยบายการสร้างรัสเซีย (Russification) มีบทบาทในการกำหนดความเป็นไปของสังคมรัสเซียเพื่อเพื่อป้องกันการทำลายจากกระแสความคิดที่เกิดขึ้นภายนอก หรือจากตะวันตก ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ริค วอร์เรน. (2006). **คริสตจักรที่เคลื่อนไปด้วยวัตถุประสงค์**. กรุงเทพฯ: สถาบันคริสเตียนศึกษาและพัฒนาคริสตจักร (ซีอีดี).
- สนตงกูโร ภิกขุ. (2521). **ศาสนาต่างๆ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2545). **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์รวมสาส์น.
- หลวงวิจิตรวาทการ. (2546). **ศาสนาสากล เล่ม 1-2**. กรุงเทพมหานคร : อูษาการพิมพ์.

ภาษาอังกฤษ

- Albright, M. (2006). **“Faith and Diplomacy,”** *The Rev. of Faith & Intern. Affairs* 4, □. 2 (Fall 2006): P. 9.
- Carolyn M. Warner, and Stephen G. Walker. (2011). **Thinking about the Role of Religion in Foreign Policy: A Framework for Analysis**. https://www.jstor.org/stable/24909818?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Durkheim, Emile. (1964). **The Division of Labor in Society**. Translated by George Simpson. New York: The Free Press.
- Erickson, Millard J. (1998). **Christian theology**. 2nd edition. Grand Rapids, MI: Baker Book House.
- Kate Sutherland. (2005). **Marx and Mackinnon: The Promise and Perils of Marxism for Feminist Legal Theory**.
- Kristaps Andrejsons. (2022). **Russia and Ukraine Are Trapped in Medieval Myths**
- A shared past underpins—and worsens—the conflict.** (Online). <https://foreignpolicy.com/2022/02/06/russia-and-ukraine-are-trapped-in-medieval-myths/>
- Oleg Kuznetsov. (2021). **Orthodoxy and Russian Foreign Policy: A Story of Rising and Fall**. online). <https://politicstoday.org/orthodoxy-and-russian-foreign-policy-a-story-of-rise-and-fall/>
- Laitin, David. (1986). **Hegemony and Culture**. Chicago: University of Chicago Press.
- Melissa, Petruzzello. (2019). **Britannica, “Russian Orthodox Church,”** *Encyclopedia Britannica*, accessed Jan 5, 2022. <https://www.britannica.com/topic/Russian-Orthodox-church>
- Paul Mojzes. (2011). **Yugoslavia’s Churches Squeezed between East and West during the Cold War**. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe: Vol. 31: Iss. 4, Article 1*. <https://digitalcommons.georgefox.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1164&context=ree>

Robert Blitt. (2011). **Russia's "Orthodox" Foreign Policy: The Growing Influence of the Russian Orthodox Church in Spring Russia's Policies Aboard.** <https://www.law.upenn.edu/live/files/142-blittboyd33upajintl3632011pdf>

Transcript of Speech by Minister of Foreign Affairs Sergei Lavrov at the XIV World Russian People's Council, *supra* note 128. Kirill's trips to Ukraine and Armenia are discussed *infra*-Part 3.2.5.3.

Theodore Christou. (2018). **The Byzantine history of Putin's Russian empire.** (Online). <https://theconversation.com/the-byzantine-history-of-putins-russian-empire-90616>.

ภาษารัสเซีย

АКБ «ПЕРЕСВЕТ» (ПАО). <https://bank-peresvet.ru/about/>

Выступление Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла на Всемирном конгрессе соотечественников [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.patriarchia.ru/db/text/955171.html>

Говоря об одном из центральных направлений активности России за рубежом, президент В.В. Путин, в частности, отметил: **«Борьба за влияние на общественные настроения за рубежом становится одной из самых острых и актуальных внешнеполитических проблем. Мы должны кардинально повысить уровень работы на этом направлении».** См.: Путин В.В. Выступление на совещании руководящего состава сотрудников дипломатической службы России [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/01/28464.shtml>

Обзор внешней политики Российской Федерации [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD?OpenDocument

Ольга Львовна. (2003). **Международная деятельность Русской Православной Церкви в контексте внешней политики Российской Федерации в условиях глобализации.** Санкт-Петербург.

Петухов В. В., Баран Р. Э. **Русские и «Русский мир»: исторический контекст и современное прочтение** // Полис. Политические исследования. — М., 2014. — № 6.

Политику Кремля – доклад. [Электронный ресурс]. — <https://russian.eurasianet.org/node/62641>

Русская Православная Церковь. <http://www.patriarchia.ru/>

Синодальный отдел по взаимоотношениям Церкви и общества [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.patriarchia.ru/db/text/602312.html>

Касаткин Петр Игоревич. (2020). **Русская православная церковь как актёр современной мировой политики.** Москва.

Московский Патриархат. (2008). **Православная Церковь в Таиланде.** (Online). <https://www.orthodox.or.th/index.php?lang=ru>

*Eurasianet. (2015). **Россия: Влияние православной церкви на внешнюю.** (Online). <https://russian.eurasianet.org/node/62641>*